

практика. 2022. № 7–8 (1260–1261). URL: <https://pravo.ua/voie№№yi-sta№№i-ak-obstavy№№a-i-aka-vplyvaie-№№a-kvalifikatsiui-zlochyt-№№u-ta-pryz№№ache№№eia-pokara№№eia/>.

9. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання*. 2022. № 1. С. 281–285. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52>

10. Топольницький В.В., Остапенко А.І. Особливості регулювання військових правовідносин в умовах особливого періоду, воєнного стану та в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 231–235. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/59>.

11. Хавронюк М. І. Порушення принципу пропорційності у змінах до Кримінального кодексу України під час війни. *Центр політико-правових реформ*. 18.05.2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/porushhe№№ya-pry№№tsyu-proportsij№№osti-u-zmi№№ah-krymi№№al№№ogo-kodeksu-pid-chas-vij№№y/>.

Ботнарєнко Ірина Анатоліївна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОПАГАНДУ ВІЙНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року на території України було запроваджено воєнний стан внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України. Кардинальні зміни, пов'язані з його веденням, торкнулися практично всіх сфер життєдіяльності держави. Відтак, частиною повсякденного мовлення більшості українців стали терміни «пропаганда», «контрпропаганда», «інформаційна війна» тощо.

Необхідним кроком на шляху розширення спроможності переслідування за кримінальні правопорушення проти миру та безпеки людства є криміналізація протиправних діянь, що вчиняються саме в умовах війни, та приведення їх у відповідність вимогам міжнародного рівня. Тому в сучасних умовах надзвичайно актуальним є вивчення кримінального законодавства та практики його застосування, виявлення можливих прогалин у регулюванні охорони суспільних відносин, що забезпечують дотримання правил міжнародного правопорядку саме у військовий час, та підготовка пропозицій щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм.

Одним з протиправних посягань, що, на нашу думку, потребує детального аналізу та законодавчого удосконалення, є пропаганда війни (ст. 436 Кримінального кодексу (далі – КК України)). Пропаганда війни, зазначає У.З. Коруц, визнана міжнародною спільнотою як злочин проти миру і безпеки людства, який порушує як міжнародне, так і національне право держави, а також несе в собі загрозу кожній людині, світовій спільноті, довкіллю, порушуючи підвалини мирного людського співіснування [1].

Відповідно до ст. 20 Міжнародного пакту про політичні та громадянські права, прийнятого 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН, будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом. Ч. 2 зазначеної статті Пакту містить положення про заборону будь-якого виступу на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства [2].

Вагомий внесок у вивчення питань кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язання та ведення агресивної війни зробили О. Базов, О. Березніков, О. Броневицька, В. Гапончук, С. Денисов, К. Кардаш, У. Коруц, В. Кубальський, О. Олішевський, П. Пекар, О. Радутний, М. Стиранка та інші науковці. Зважаючи на наукові здобутки вчених, зауважимо, що в сучасних реаліях чинна редакція статті потребує ґрунтовного аналізу та відповідних правових рекомендацій щодо практичного застосування з тим, щоб максимально забезпечити охорону прав людини та притягнення винних до відповідальності.

Чинний КК України (ст. 436 «Пропаганда війни») містить лише простий склад кримінального правопорушення, диспозицією якої охоплюються вчинення публічних закликів до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів [3]. Відповідно до статті 12 КК України, пропаганда війни є нетяжким злочином (санкцією статті передбачено покарання у вигляді виправних робіт на строк до двох років або арешт на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років). Кримінальне правопорушення вважається закінченим із моменту вчинення однієї з дій, альтернативно визначених у диспозиції ст. 436 КК України.

На нашу думку, передусім, потребує зміни назва статті, яка наразі неповною мірою узгоджується зі змістом її диспозиції. Фактично диспозиція статті містить заборону лише публічних закликів до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а сам термін «пропаганда» має більш широке значення. В етимологічному значенні

пропаганда – це форма комунікації, спрямована на поширення в суспільстві світогляду, теорії, твердження, фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції [1]. Публічні заклики до агресивної війни (до розв'язування воєнного конфлікту) можна назвати лише однією зі складових системного комплексу дій, спрямованих на формування суспільної думки, а сама пропаганда може мати будь-які інші форми (поширення неправдивої інформації, пропаганда може бути письмовою, усною, електронною тощо). Отже, назва і диспозиція статті між собою співвідносяться як ціле і частина. Необхідно узгодити.

Для нашого сьогодення (стану війни) важливими й інші обставини, які можуть обтяжити покарання або вплинути на кваліфікацію кримінального правопорушення, метою вчинення якого є послаблення моральних і матеріальних сил супротивника та посилення власних, через вплив на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях [4]. Тому, урахувавши підвищену суспільну небезпеку такого протиправного діяння (пропаганда є складовою війни, яку веде нині Російська федерація проти України і спрямована на розпалювання національної та міжнаціональної ворожнечі), на нашу думку, існує нагальна потреба передбачити кримінальну відповідальність за вчинення указанного кримінального правопорушення з кваліфікуючими (особливо кваліфікуючими) ознаками. Такими ознаками, вважаємо, можуть бути: вчинення протиправного діяння з використанням засобів масової інформації або мереж комунікації (як-то глобальної комп'ютерної мережі Інтернет); вчинення діяння службовою особою яка займає відповідальне положення, а також службовою особою, яка займає особливо відповідальне положення. Схожим шляхом пішли законодавці таких держав як Республік Казахстану (ст. 161 КК) та Грузії (ст. 405 КК). Зокрема, ч. 2 ст. 161 КК Республіки Казахстан передбачено відповідальність за пропаганду або публічні заклики до розв'язання агресивної війни, вчинені з використанням засобів масової інформації або мереж телекомунікацій або посадовою особою, яка обіймає відповідальну державну посаду [5]. Ч. 2 ст. 405 КК Республіки Грузія передбачено відповідальність за публічні заклики до планування, підготовки, початку здійснення або вчинення акту агресії, вчинені з використанням засобів інформації або особою, яка обіймає державно-політичну посаду [6, с. 356]. Вважаємо, досвід зазначених країн доцільно імплементувати в законодавство України.

На необхідність доповнення ст. 436 КК України кваліфікуючими ознаками вказує і П.В. Пекар. На переконання науковця, це необхідно здійснити за аналогією до положень, передбачених ч. 2 ст. 436-1 КК України (ураховуючи принцип системності внесення змін до

законодавства про кримінальну відповідальність) [7, с. 346]. Кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення, передбаченого указаною статтею, визначено: 1) вчинення діяння особою, яка є представником влади; 2) вчинення діяння повторно; 3) вчинення діяння організованою групою; 4) вчинення діяння з використанням засобів масової інформації [3].

Відмітимо наступне. Передбачення такої кваліфікуючої ознаки пропаганди війни, як вчинення протиправного діяння з використанням засобів масової інформації або мереж комунікації, на нашу думку, надасть можливість законодавчій протидії навіть особам, які вчиняють протиправне діяння, перебуваючи навіть за межами території України. Першочерговим аргументом щодо встановлення кримінальної відповідальності за пропаганду війни, вчинену службовою особою яка займає відповідальне положення, а також службовою особою, яка займає особливо відповідальне положення є те, що зазначені особи можуть більшою мірою впливати на той чи інший порядок суспільних відносин, змінюючи його та заподіюючи йому шкоду, саме у них зосереджується найбільше владних повноважень. Саме на цю категорію суб'єктів, зазначають В. Канцір та Х. Олійник, покладається безпосередній обов'язок виконання завдань та функцій держави [8].

Підсумовуючи викладене, ураховуючи основні принципи побудови диспозицій статей (як-то системності та аналогії внесення змін до кримінального законодавства), пропонуємо доповнити ст. 436 КК частиною 2 такого змісту: «Ті самі діяння, вчинені з використанням засобів масової інформації або мереж комунікації або службовою особою, яка займає відповідальне положення, ...».

Частину 3 ст. 436 КК України пропонуємо викласти у такій редакції: «Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, яка займає особливо відповідальне положення, ...». На нашу думку, така конструкція указаної статті відповідатиме сучасним вимогам національної та зарубіжної кримінально-правової доктрини, зокрема під час дії воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Коруч У. З. Правове забезпечення заборони пропаганди війни: досвід Республік Молдови та Грузії. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. URL: http://www.pjv.№uoua.od.ua/v4-2_2019/42.pdf.
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zako№.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20150304#Text>.

4. Пропаганда. Матеріал з вікіпедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0>.
5. Малик Я. Інформаційна війна і Україна. *Демократичне врядування*. 2015. Вип. 15. URL: http://№buv.gov.ua/UJRN№/DeVr_2015_15_3.
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан. *Ведомости Парламента*. 1997. № 15–16.
7. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава. СПб.: Юрид. Центр Пресс, 2002. 409 с.
8. Пекар П.В. Окремі питання системності змін кримінального законодавства України в частині забезпечення миру і безпеки людства. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Харків, 18–19 жовт. 2018 р.) / [редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін.]. Харків : Право, 2018. 552 с.
9. Канцір В., Олійник Х. Іноземний досвід регламентації кримінальної відповідальності за пропаганду, планування, підготовку, розв'язування та ведення агресивної війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2020. Т. 7. № 1. (Серія «Юридичні науки»). URL: <https://scie.№ce.lp№u.ua/sites/default/files/jour№al-paper/2020/may/21542/32.pdf>.

Букач Володимир Володимирович,
доцент кафедри кримінального права,
процесу і криміналістики Київського
інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська
юридична академія», кандидат юридичних
наук, доцент

ПРАВОВА ДОПОМОГА ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ГАРАНТІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серед гарантованих державою прав і свобод людини і громадянина особливе місце посідає право на правову допомогу, що закріплене статтею 59 Конституції України. В умовах воєнного стану значно порушуються права і свободи людини і громадянина, а тому правова допомога щодо поновлення порушених прав людини має особливе значення. Саме зазначене право дає впевненості будь-якій людині звернутись до держави за захистом її прав.

Проблеми забезпечення конституційних особистих прав і свобод досліджували та досліджують учені Г. Андреева, І. Андреева,